

MARTIALIS, DIE EPIGRAM EN DIE GENRE-HIËRARGIE

J. Swanepoel, PU vir CHO

INLEIDING

Marcus Valerius Martialis (c.40-c.104 n.C.), die Spaansgebore Latynse digter van die sogenaamde Silwertydperk van die Latynse literatuurgeskiedenis, is tradisioneel as 'n betreklik ongekompliceerde digter beskou. As 'n mens egter op die kritiese debat in die laaste dekade of wat let, is dit duidelik dat die tipering van Martialis as "a delightfully uncomplicated soul" (Copley 1969:324) toenemend bevraagteken word. Die verskuiwing in opvatting oor die aard en waarde van Martialis se digterskap, maak waarskynlik deel uit van 'n omvattender herevaluering van die post-Augusteïese Latynse literatuur (kyk Boyle 1991:114).

Wanneer in aanmerking geneem word dat Martialis een van die Latynse digters is wat hom die meeste oor die poësie en die digterskap uitlaat, en dat ruim tien persent van die 1172 gedigte in sy twaalf bundels Epigramme juis poëtologies van aard is (Holzberg 1988:88), is dit verrassend dat daar nie groter eenstemmigheid oor ten minste Martialis se opvatting oor die aard van sy digterskap is nie.

Een van die vrae wat in die brandpunt staan in die huidige debat, is die dispuut oor die kwessie of Martialis as 'n literêre vernuwer beskou moet word, soos onder meer Sullivan (1987:178) te kenne gee, en of hy 'n kneg van konvensie is, soos byvoorbeeld Bramble (1982) impliseer in sy bespreking van Martialis in die invloedryke *The Cambridge History of Classical Literature*.

Die vraagstuk waarmee ek my in hierdie artikel besig hou, is wat Martialis as die besondere eienskappe van die epigram gesien het en hoe hy die epigram in verhouding tot die ander genres beskou het. Die digter se opvatting met betrekking tot die hiërargisering van literêre genres word aan die orde gestel. Het Martialis berus by die konvensionele opvatting dat die epigram 'n *genus humile* is, of het hy in hierdie opsig as literêre vernuwer opgetree?

Hierdie onderwerp maak deel uit van 'n ruimer tema, naamlik dié van Martialis se *ars poetica*. Terwyl daar verskeie verbandhoudende vraagstukke is wat om kritiese besinning vra,¹ is ek van mening dat 'n verkenning van Martialis se opvatting oor die epigram en die genre-hiërargie sleutelfaktore is om tot 'n beter begrip van sy *ars poetica* te kom.

Nie alleen is Martialis se opvatting oor die aard van die digterskap tans in geding nie, ook die waarde wat aan sy poësie toegeken moet word, is 'n kontensieuse aangeleentheid. Terwyl daar in die onlangse verlede enkele stemme opgegaan het, wat Martialis as een van die "ganz Grössen der lateinischen Poesie" aanprys (Holzberg 1988:93) is die beeld van die digter wat nog in die meeste literatuurgeskiedenis domineer nie naastenby so positief nie. Diegene wat waardering vir sy geskifte het, beskou hom as 'n knap woordvakman met 'n skerp waarnemingsvermoë. Daar is ook diegene wat nie 'n hoë dunk van sy

---

¹ Hier dink 'n mens byvoorbeeld aan die vraag of Martialis se oeuvre deur 'n sekere eenheidsvisie saamgebund word, al dan nie; of die digter aansluiting vind by 'n Augusteïese of Aleksandrynse kunsideaal; en of sy poësie primêr as geleentheidspoësie beskou moet word, al dan nie.

geskryfte het nie: vir diesulkes is Martialis weinig meer as 'n grapjas en sy gedigte "a medley of adulation, obscenity, and off-hand observation on a tired, neurotic world" (Bramble 1982:597). Hoe dit ook al sy, of hy nou toegeefliker óf strenger beoordeel word, is die dominante opvatting oor Martialis dat hy 'n "minor poet" is, wat in 'n *genus humile* soos die epigram sy bedreuenheid met woorde in kort lighartige verse tentoongestel het. Hoe bekoorlik hy ook al vir baie van sy lesers is, word gewoonlik nie na groot insigte in sy werk gesoek nie. Ten spyte van sy klaarblyklike vaardigheid as woordambagsman, kleef die geniepsige tipering dat hy 'n "laureate of triviality" (in Grant 1958:28) is steeds aan sy werk: hy is hiervolgens 'n digter wat per slot van rekening nie veel te sê gehad het nie. Ogilvie (1984:230) som dié taksering goed op, wanneer hy opmerk: "... Martial has no point of view."

AANPAK

My konstruksie van Martialis se opvatting oor die epigram en die genre hiërargie berus enersyds op 'n interpretasie van sy poëtologiese gedigte wat dwarsdeur die twaalf boeke versprei is en waarvan 'n hele aantal naby die aanvang van die bundels voorkom.² Dit is egter nie die enigste bron van inligting nie. Martialis het naamlik vyf van sy twaalf bundels voorsien van wat ons inleidingsbriewe kan noem, waarvan sommige deurgaans in prosa geskryf is, en ander weer mengsels van prosa en poësie is.³

Daar is navorsers wat nie besondere waarde aan hierdie inleidingsbriewe toeskryf nie. So neem White byvoorbeeld die standpunt in dat die briewe van Martialis eintlik as persoonlike mededelings beskou kan word (1974:60) wat geskryf is om kleiner *libelli* te vergesel en wat oorspronklik nie bedoel is as inleidingsbriewe tot die bundels soos ons dit nou het nie (1974:56-57).⁴ Sullivan (1985:6-7) is op sy beurt van mening dat slegs die inleidingsbrief tot die eerste bundel programmaties van aard is en as 'n literêre manifest beskou kan word, terwyl die ander inleidingsbriewe persoonliker van aard is. Daarenteen meen ek dat al hierdie briewe, afgesien van die funksie wat dit histories mag beklee het en weliswaar in wisselende mate, lig werp op Martialis se *ars poetica* en sal ek dit spesifiek ten opsigte van die dikwels onderskatte inleidingsbrief tot die tweede bundel probeer aantoon.

---

² Alle bloot numeriese verwysings in hierdie artikel is na die *Epigrammaton Libri*. Shackleton Bailey (1990) se teksuitgawe is as basisteks gebruik.

³ Die suiwer prosabriewe is dié wat boeke 2, 8 en 12 inlei, terwyl die inleidingsbriewe tot boek 1 en 9 sowel in prosa as in vers geskryf is. Die inleidingsbrief tot boek 8 beklee in hierdie opsig eintlik 'n middelposisie, aangesien die eerste gedig van die bundel self in die brief aangekondig word en baie nou daarby aansluit.

⁴ Vir 'n uiteensetting van hoe literêre tekste in die Oudheid versprei is, kyk Starr (1987). Outeurs het hul tekste gewoonlik in 'n klein intieme vriendekring of in dié van hul beskermheer versprei. Terwyl dit moontlik is dat die inleidingsbriewe - histories besien - as dekbriewe gefunksioneer het wanneer kopieë na vriende gestuur is, meen ek nie dat hul funksie daardeur begrens of daartoe beperk word nie. Die feit dat die digter sommige van sy bundels soos ons dit nou besit van inleidingsbriewe vergesel laat gaan het wanneer dit wyer versprei is, dui myns insiens daarop dat die briewe nie onbeduidend is nie.

DIE PARADOKS

In die bekende manifestbrief wat die eerste van Martialis se *Epigrammaton Libri* inlei, plaas Martialis hom duidelik binne 'n bepaalde tradisie van die Latynse poësie. Hy stel hom voor as iemand wat aanklank vind by Catullus, asook 'n aantal digters wat vir die moderne leser weinig meer as name is, te wete Domitius Marsus, Albinovanus Pedo en Cornelius Lentulus Gaetulicus. Die digter, wat opmerklik die aandag op sy Latynse wortels vestig, kan op grond van die tradisie waarmee hy hom vereenselwig as 'n beoefenaar van *carmina minora* beskou word. Terwyl Catullus gewoonlik as die vernaamste eksponent van die korter gedig in Latyn gereken word, en hy deur sy werk 'n mate van aansien daaraan verleen het, moet in gedagte gehou word dat die epigram waarskynlik tot voor Catullus⁶ (benewens die benutting daarvan in epitawe) 'n genre was waarmee Romeine van die hoër stande hulle as 'n tydverdryf geamuseer het (kyk Ross 1969:149; Quinn 1969:23). Martialis pak dus uit eie keuse nie die genres soos die epos en tragedie aan wat tradisioneel hoër aansien in die Romeinse literêre wêreld geniet het nie, maar spits hom uitsluitlik toe op die epigram, wat as 'n *genus humile* beskou is en wat aan die teenoorgestelde kant van die aansienshierargie as die deurligtige epos gestaan het.

LUSUS INNOCUI

Net soos Catullus wat met die mond die onbenulligheid van sy eie versies bely deur dit as *nugae* te tipeer, neem Martialis ook dieselfde houding in. Hy tipeer sy gedigte as ydel spel (*lusus ... innocuos* (1.4.7) en *ludimus innocui* (7.12.9); (kyk ook 3.99.3-4; 7.8.1; 11.6.3-4)). Verder noem hy dit *ioci* (5.15.1; 7.12.2), *nugae* (6.64.7-8; 8.3.11) en *nequitiae* (6.82.5; 11.16.7; kyk ook 11.15.4). Die versies is *lascivi* (4.14.12; 5.2; 11.16.3; kyk ook 7.17.4). In die vers in die inleidingsbrief tot boek 9 verwys hy ook na sy gedigte as iets kleins en kontrasteer hy dit eksplisiet met die *maiora*. Of hierdie geringskattende takserings waaraan Catullus en Martialis gereeld lippediens bewys het, inderdaad hul eie opvatting oor hul werk weerspieël, is natuurlik 'n ander vraag. Catullus (1.9-10) spreek die hoop uit dat sy *nugae* bestendig meer as een tydvak sal duur, en Martialis gaan hierin veel verder as sy voorganger. Om dit litoties te stel: Martialis is baie ver van beskeie oor sy eie werk. Terwyl menige digter van die Oudheid aanspraak maak op onsterflikheid deur die digterswoord, word hierdie bekende tema met groot frekwensie en tot sy uiterste uitgebou deur Martialis.

SY BEROEMDHEID

Die strekking van sy inleidingsvers⁵ tot die eerste van die *Epigrammaton Libri* is onmiskenbaar. Hier is 'n digter wat vertrou het in sy eie roem:

Hic est quem legis ille, quem requiris,
toto notus in orbe Martialis
argutis epigrammaton libellis:
cui, lector studioso, quod dedisti
viventi decus atque sententi,
rari post cineres habent poetae.

⁵ Dit is onseker of die huidige inleidingsgedig oorspronklik die bundel ingelei het, en of dit later by 'n heruitgawe hierdie ereposisie verkry het. In die lig van die mededeling in 1.1.2-3 lyk die tweede van die genoemde moontlikhede waarskynliker.

"Hier is daardie man vir wie u lees, na wie u vra,
Martialis, bekend dwarsdeur die wêreld
vir sy spitsvondige bundels epigramme.
Aan hom, belangstellende leser, het u,
terwyl hy lewe en ervaar, die eer gegee
wat digters selde na hul dood verwerf."⁶

Reg in die inleidingsvers stel Martialis hom bekend as iemand wat dwarsdeur die wêreld bekend is as gevolg van die skerpte en gevatheid van sy epigramversamelings. Hierin oortref hy ander digters. Terwyl net sommige digters, en dan eers na hul dood, roem verwerf, het sy lesers hierdie roem reeds in sy eie leeftyd aan hom geskenk.

Dieselfde tema kom in 5.13 voor, hierdie keer in 'n aanval op ene Callistratus:

Sum, fateor, semperque fui, Callistrate, pauper
sed non obscurus nec male notus eques,
sed toto legor orbe frequens et dicitur "Hic est,"
quodque cinis paucis hoc mihi vita dedit.

(5.13.1-14)

"Ek is en ek was altyd arm, Callistratus, ek erken dit,
maar tog is ek nie 'n obskure en 'n swak bekende eques nie,
maar ek word gereeld dwarsoor die hele wêreld gelees, en daar word gesê:
'Dit is hy'
en dit wat die doodsas aan min gegee het, dit het die lewe aan my gegee."

Die digter slaan hier die pose van die *pauper poeta* aan, maar neem sy wraak op die ryke: hyself is wel arm, maar die ryke sal nooit kan word wat die digter is nie. Die digter raak ook nie gou moeg daarvan om as 't ware 'n inventaris te bied van hoe wyd sy werk gelees word nie (kyk bv. 7.88; 11.3.1-6). Terwyl daar geen rede is om die feitelikheid hiervan te betwyfel nie, moet die moontlikheid nie buite rekening gelaat word nie dat Martialis maar net destyds al die waarde daarvan ingesien het om sy eie beeld en reputasie deur hierdie aansprake te bevorder. Soms is hy taamliek vol van homself: sy geskrifte sal die werk van Apelles, die groot Griekse skilder, oortref (7.84). Hy skroom ook nie om homself in die galery van vername skrywers op te neem nie. Net soos figure soos Catullus, Vergilius, Livius, Stella, Flaccus, Apollodorus, Ovidius, die twee Seneca's, Lucanus, Canius Rufus, Decianus en Licinianus se geboorteplekke sal deel in die roem wat hierdie figure verwerf het, net so sal Biblilis nie oor Martialis swyg nie (kyk 1.61).

Ander kere is daar 'n tikkie welkome humor in die grootdoenery. Alhoewel hy wêreldberoemd is weens sy verse (spesifiek sy elegiese koeplette en *hendecasyllabi*), is hy niks bekender as die sirkusperd Andraemon nie:

Udenis pedibusque syllabisque
et multo sale nec tamen protervo
notus gentibus ille Martialis
et notus populis - quid invidetis? -
non sum Andraemone notior caballo.

(10.9)

⁶ Die vertalings is deurgaans my eie.

"Ek is daardie Martialis, wat vanweë my elfvoetige en elfsillabiese verse asook die baie pittigheid wat tog nie onbeskaamd is nie, bekend is by die stamme, en by die volkere bekend - waarom is julle tog afgunstig? - Ek is nie bekender as Andraemon, die perd, nie."

In die lig van die talle uitsprake in dié verband het Parker (1991:145) gelyk wanneer hy Martialis se aanspraak op sy wêreldwye roem as een van die mees algemene *topoi* van die Epigramme tipeer.

Dit blyk dus dat daar iets nie rym nie. Enersyds skryf die digter in 'n *genus humile* en is hy taamlik "beskeie" oor sy eie verse. Andersyds kan hy nie uitgepraat raak oor sy eie roem nie. Sommige outeurs is dan ook van mening dat Martialis eintlik 'n gesonde beskeidenheid vertoon en iemand is wat sy beperkinge ken. 'n Goeie voorbeeld hiervan is Harrison (1975:300): "He (= Martial JS) charms us also because he knew his own limits and made no pretense to exceed them. He was to be no Vergil, but a Marsus. Within his own limitations he was to be the best of his own genre, as he himself humbly proclaimed."

Dat daar wel getuienis daarvoor aangevoer kan word dat Martialis bewus was van die genre-hiërargie sal weldra aan die orde kom. Of die oorwig van getuienis egter op beskeidenheid dui, wil ek baie sterk betwyfel.

BEWUSTHEID VAN DIE GENRE-HIËRARGIE

Dat Martialis wel deeglik bewus was van die genre-hiërargie, en dat hierdie stratifikasie nie maar net die breinkind van latere literêre geskiedskrywers was nie, kan goed aan die hand van 12.94 geïllustreer word.⁷

In hierdie vers vat die digter die nabootser *Tucca* aan. Die feit dat die spreker naarstigtelik wedywing met sy nabootser probeer vermy, mag op 'n vriendelike ingesteldheid teenoor *Tucca* dui. Aangesien die gedig 'n goeie aanduiding bied van waar verskillende genres op die aansiensleer gestaan het, haal ek dit in geheel aan:

Scribamus epos; coepisti scribere: cessi,
aemula ne starent carmina nostra tuis.
transtulit ad tragicos se nostra Thalia cothurnos:
aptasti longum tu quoque syrma tibi.
fila lyrae movi Calabris excultra Camenis: 5
pectra rapis nobis, ambitiose, nova.
audemus saturas: Lucilius esse laboras.
ludo levis elegos: tu quoque ludis idem.
quid minus esse potest? epigrammata fingere coepi:
hinc etiam petitur iam mea palma tibi. 10
elige quid nolis - quis enim pudor omnia velle? -
et si quid non vis, *Tucca*, relinque mihi.
(12.94)

⁷ Vir bepaalde probleme in verband met genre-klassifikasie in die Oudheid, kyk Russell 1982:138-148.

"Ek was besig om 'n epos te skryf; jy 't begin om een te skryf, ek het dit gestaak sodat my verse nie met joune sou meeding nie.
My Thalia het oorgeskakel na die tragedie: jy het ook vir jou die lang gewaad van die tragedie aangeskaf.
Ek het die snare van die lier bespeel, beoefen deur die Camenae van Calabrië: jy ontnem my die nuwe plektrum, eersugtige.
Ek het dit gewaag om satires te skryf: jy span jou in om 'n Lucilius te wees. Speels beoefen ek ligte elegieë: ook jy speel met die einste vorm.
Wat kan onbeduidender wees as dit? Ek het begin om epigramme te maak: ook hier wil jy my die oorwinnaarslourier ontnem.
Kies iets wat jy nie wil skryf nie - want watter beskeidenheid is daarin om alles te wil doen? - en as jy iets nie wil nie, Tucca, los dit dan vir my."

Aan die bopunt van die hiërargie staan die epos (vv. 1-2); dit word gevolg deur die tragedie (vv. 3-4) en daarna kom wat 'n mens liriese poësie⁸ sou kon noem aan die orde (vv. 5-6). Hierna is dit die satire (v. 7), opgevolg deur die elegie (v. 8). Die kensketsing van laasgenoemde as *levis elegos* is betekenisvol. Nadat die digter-spreker al hierdie genres aangepak het, en telkens - vanaf sy poging om 'n epos te skryf tot sy aanpak van die ligte elegie - deur Tucca nagedoen is, vra hy hande in die hare wat dan nou nog laer op die skaal kan lê. Dit blyk dan die epigram - die laaste van die erkende genres - te wees, maar selfs wanneer hy sy hand daaraan waag, word hy deur Tucca na die kroon gesteek (vv. 9-10). Ten einde raad vra die spreker dan vir Tucca om iets uit te kies wat hy wat Tucca is nie self wil aanpak nie, en om dit wat oorbly vir die geteisterde digter oor te laat.

Die belangrikheid van hierdie vermaaklike teks is enersyds daarin geleë dat dit 'n aantal genres van bo na onder aanstip en andersyds dat dit onomwonde aantoon dat Martialis bewus was van hierdie hiërargie.

Sommige van sy uitsprake gaan verder as 'n blote bewusheid van die genre-hiërargie, en lyk inderdaad na 'n onderskrywing daarvan. In die slotvers in die inleidingsbrief tot boek nege laat hoor die digter:

Ille ego sum nulli nugarum laude secundus,
quem non miraris sed, puto, lector, amas.
maiores maiora sonent: mihi parva locuto
sufficit in vestras saepe redire manus.

"Ek is daardie man wat, sover dit die lof van onbenullighede aangaan,
vir niemand terugstaan nie; vir wie jy, my leser, nie bewonder nie, maar liefhet.
Laat die groteres groter gedigte laat opklink, vir my wat my met die kleine
besighou,
is dit genoeg om dikwels in jul hande terug te keer."

In hierdie versreëls trek die temas van 'n aanspraak op sy eie roem en dié van die kensketsing van sy eie geskifte as iets onbenulligs saam. Dit word egter nie in teenstelling tot mekaar gestel nie. Martialis maak juis daarop aanspraak dat hy vir niemand terugstaan as dit by die klein genres (die *nugae*) kom nie. Om daardie rede bewonder die leser hom nie bloot nie, maar het hy hom lief.

⁸ Die uitdrukking *Calabris ... Camenis* het betrekking op die Muses van Horatius. Ook in 8.18.5 verwys Martialis na Horatius as *Calabri ... Flacci*, terwyl laasgenoemde natuurlik eintlik uit Apulië afkomstig was. Vgl. ook 5.30.2.

In die laaste koeplet stel die digter pertinent groot en klein teenoor mekaar en verklaar hy dat dit vir hom wat hom met die kleine besig hou, genoeg is om dikwels deur sy leser ter hand geneem te word. Die woorde *maiores maiora sonent* herinner sterk aan die spreker se woorde aan die begin van Vergilius se vierde *Ecloga*:

Sicelides Musae, paulo maiora canamus!
non omnis arbusta iuvant humilesque myricae;
si canimus silvas, silvae sint consule dignae.
(Vergilius, Ecl. 4.1-3)

"Muses van Sicilië, laat ons effens groter temas besing!
Nie vir almal behaag die bosse en die nederige mirte nie;
as ons woude besing, laat die woude dan 'n konsul waardig wees."

Waar die herdersanger in hierdie gedeelte egter die Siciliese Muses aanmoedig om hom tot groter dinge as die pastoraal met sy tipiese natuur-oriëntering aan te spoor, daar gaan Martialis in sy gedig die teenoorgestelde weg op: groot digters kan wat hom betref maar rustig die groter temas besing. Dit is egter nie wat hy vir homself in die vooruitsig stel nie.

Feitlik ooreenstemmend met die slotvers in die inleidingsbrief tot boek nege is die verklaring in 5.16:

Seria cum possim, quod delectantia malo
scribere, tu causa es, lector amice, mihi,
qui legis et tota cantas mea carmina Roma:
sed nescis quanti stet mihi talis amor.
(5.16.1-4)

"Alhoewel ek in staat sou wees tot die erns, verkies ek om te skryf
wat plesier verskaf; jy is die rede daarvoor, liewe leser,
jy wat my lees en my gedigte dwarsdeur die hele Rome sing,
maar jy weet nie hoe duur so 'n liefde my te staan kom nie."

Hier stel die digter dit wat ernstig is (*seria*) teenoor dit wat vermaak en genot verskaf (*delectantia*). Alhoewel hy in staat sou wees tot die erns, verkies hy om oor dit wat sy leser sal vermaak te skryf, al kom dit hom, ten spyte van die gewildheid⁹ en roem, duur te staan en al put hy geen voordeel daaruit nie. In die formulering *Seria cum possim* blyk iets van die hoër status wat aan "ernstige poësie" toegeken is.

Dat die digter nie altyd berus het by hierdie konvensionele onderskeid van groot en klein, en van ernstig en vermaaklik nie, sal later in besonderhede aangetoon word.

MARTIALIS OOR DIE EPIGRAM

Eers sal daar egter nagegaan word wat Martialis - wat 'n sterk bewustheid van sy eie digterskap vertoon het¹⁰ - oor die epigram te sê het. Afgesien van wat hy eksplisiet te

⁹ Die woorde *tota cantas mea carmina Roma* roep 'n soortgelyke uitspraak van Ovidius in sy *Tristia* 4.10.59-60 op.

¹⁰ Parker (1991:89) wys daarop dat die Latynse poësie oor die algemeen 'n selfbewuste bedryf was. Dit geld veral vir die satire en die epigram, waarin daar baie oor die aard van dié soort gedigte besin is.

kenne gee, kan 'n mens natuurlik ook uit sy praktyk as digter veel aflei in dié verband. In my bespreking hiervan sal ek begin by die uitsprake wat aansluit by die stereotipiese opvatting van die epigram as een van die kleiner genres. Die verrassender mededelings, wat nie so maklik te rym is met die epigram as 'n *genus humile* nie, sal later aan die orde kom.

Alhoewel die epigram 'n veel ouer vorm was - en 'n lang geskiedenis gehad het vandat dit oorspronklik 'n sosiale funksie vervul het deur as grafskrif te dien - en dit vele vroeë beoefenaars in Grieks en in Latyn gehad het, word algemeen aanvaar dat Martialis die digter was wat hierdie heel amorf en moeilik definieerbare genre geïk het tot wat ons vandag as epigram beskou (kyk Adams 1975:2).

Wat is 'n epigram dan volgens die Martialis-stempel? Terwyl ek deeglik bewus is van die vele besware wat teen die tipering wat ek nou gaan gee in te bring is, verstrek ek dit tog, juis omdat dit die opvatting is wat menige leser daarvan het. Die epigram is naamlik 'n kort gedig, wat dikwels spot, kritiseer of bloot probeer bekoor, en waarvan die angel gewoonlik in die stert sit. Plass (1985:190) kenskets epigramme selfs as "an exercise more in form than in substance."

BREVITAS

Alhoewel Martialis by geleentheid 'n saak daarvoor uitmaak dat die epigram ook lank kan wees (kyk 6.65) en daarop wys dat sommige van sy voorgangers soos Marsus en Pedo soms lang epigramme geskryf het (2.77.5-6), vestig hy talle kere die aandag op die kenmerkende *brevitas* van die epigram (kyk bv. 3.83 en 9.50). Dit is oor die algemeen 'n vorm wat kort en gevat is.¹¹ 'n Voordeel van die kortvorm is dat dit moeilik kan verveel. Maar wat van 'n bundel vol epigramme? Of, in Martialis se geval, van twaalf volle bundels epigramme? Dan is die gevaar om die leser te verveel natuurlik groot, en hiervan was die digter deeglik bewus:

Disticha qui scribit, puto, vult brevitate placere.
quid prodest brevitatis, dic mihi, si liber est?

(8.29)

"Hy wat koeplette skryf, meen ek, wil deur sy bondigheid behaag.
Maar, sê my, wat baat bondigheid, as dit 'n boekvol is?"

Juis daarom gee hy meermale aan sy leser die raad hoe om verveling te voorkom. Die inleidingsgedig tot die tiende bundel van die Epigramme bied 'n goeie voorbeeld hiervan:

Si nimius videor seraque coronide longus
esse liber, legito pauca: libellus ero.
terque quaterque mihi finitur carmine parva
pagina: fac tibi me quam cupis ipse brevem.

(10.1)

---

¹¹ In Afrikaans noem ons dit 'n puntedig, en die Nederlanders is lief om dit 'n "sneldicht" te noem. Die Renaissance digter C. Huygens (*in* Van Gorp 1991:23) stel dit so:

"Gij vraagt mij wat een sneldicht voor een dicht is?
Het is een dicht dat snel en dicht is."

"As ek vir jou na 'n al te lang boek lyk met 'n kolofon
wat te laat kom, lees dan net 'n paar: dan sal ek 'n bundeltjie wees.
Herhaaldelik eindig my bladsy met 'n kort gedig:
maak my gerus so kort as wat jy my begeer."

As die bundel so lank is dat dit vir die leser na 'n *liber* eerder as na 'n *libellus* lyk, is al wat hy hoef te doen om slegs 'n paar daarvan te lees: só kan hy die bundel so kort maak as wat hy dit graag wil hê.

Veral as in ag geneem word dat die literêre werking van baie van Martialis se epigramme op min of meer dieselfde beginsels en prosedures berus, dan is die sogenaamde "law of deminishing returns" inderdaad 'n wesenlike gevaar. Martialis besef dit, maar neem 'n taamlieke realistiese houding daarvoor in: dit sal noodwendig maar 'n geval van "the good, the bad and the mediocre" wees:

Sunt bona, sunt quaedam mediocria, sunt mala plura
quae legis hic: aliter non fit, Avite, liber.
(1.16)

"Daar is goeies, daar is 'n paar middelmatiges, daar is heelwat slegtes
wat jy hier lees. 'n Boek, Avitus, kom nie anders tot stand nie."

Ook Matho, wat alles altyd mooi wil stel, kry in 10.46 soortgelyke raad:

Omnia vis belle, Matho, dicere. dic aliquando
et bene; dic neutrum; dic aliquando male.
(10.46)

"Jy wil alles mooi stel, Matho. Stel dit soms ook goed.
Stel dit middelmatig. Stel dit soms swak."

VERRASSEDE WENDING EN LEWENDIGHEID

Baie van Martialis se epigramme word deur 'n skielike, verrassende wending aan die einde daarvan gekenmerk. Daar word gewoonlik na hierdie wending as die "pointe" van die gedig verwys.¹² Wat Martialis se presiese bydrae tot die ontwikkeling van hierdie baie algemene kenmerk van die epigram was, kan nie met sekerheid gesê word nie. Adams (1975:8) wys daarop dat sodanige skielike wendings reeds in van die epigramme van Catullus voorkom. Martialis maak dan ook nie aanspraak op oorspronklikheid in hierdie verband nie.

Die digter het in elk geval besef dat 'n geslaagde epigram nie uit 'n dooie onderwerp kan ontwikkel nie, soos blyk uit die vers aan Caecilianus:

Vivida cum poscas epigrammata, mortua ponis
lemmata. qui fieri, Caeciliane, potest?
mella iubes Hyblaea tibi vel Hymmettia nasci,
et thyma Cecropiae Corsica ponis api!
(11.42)

¹² Die Latynse term hiervoor is *lumen of sententia*, terwyl daar op Afrikaans daarna as die "angel" van die gedig verwys word.

"Alhoewel jy aandring op lewendige epigramme, stel jy vir my doodse temas voor. Hoe kan dit gedoen word, Caecilianus? Jy beveel dat heuning van Hybla of Hymettus vir jou gemaak word, en jy sit vir die Atheense by Corsicaanse timie voor."

Net soos keurheuning nie uit laegraadse timie voortkom nie, net so min kom 'n knap epigram uit 'n swak *lemma* tot stand.

In aansluiting hierby kan opgemerk word dat die invloed van die retoriek duidelik in Martialis se epigramme te bemerk is. Barwick (1959:37) het aangetoon dat baie van Martialis se gedigte 'n tweeledige struktuur vertoon: dat 'n mens dikwels te doen het met vraag en antwoord, met uiteensetting en wending, met die skepping van 'n bepaalde verwagting en die deurbreking daarvan. Juis die slot van die epigram hou nou verband met die *sententia* van die retoriek.

Dit is uit die epigramme duidelik dat Martialis graag iemand direk aanspreek in sy verse. Stephan-Kühn (1983:39) verwys dan ook tereg na die epigram as "eine dialogische Form." Die neiging tot apostroof mag enersyds verband hou met die situasiegebondenheid van die epigram. Andersyds moet nie uit die oog verloor word nie dat Martialis die epigram by geleentheid as 'n tipe brief voorstel (kyk die inleidingsbrief tot boek twee, wat weldra in meer besonderhede bespreek sal word), waarin direkte aanspreking nie onvanpas is nie.

ENKELE FUNKSIES

Die funksies waarvoor die epigram ingespan kan word, is legio. Van die algemeenstes is om te spot, om te kritiseer, om te vermaak en om te verheerlik. In noue samehang met die aanvanklike funksie daarvan as grafskrif, gebruik die digter dit ook om aangrypende elegieë te skryf (kyk bv. 6.52 en 10.61).

Die epigram stel ook gebreke in die samelewing aan die kaak. Geestigheid en gal - *sal et fel* - kenmerk menige epigram, en die digter moet daarna streef om die korrekte balans tussen humor en bitterheid te handhaaf. In 7.25 vaar die digter uit teen 'n stommerik wat bloot soet en goed afgeronde epigramme skryf:

Dulcia cum tantum scribas epigrammata semper
et cerussata candidiora cute,
nullaque mica salis nec amari fellis in illis
gutta sit, o demens, vis tamen illa legi!
(7.25.1-4)

"Alhoewel jy gedurig epigramme wat net soet is skryf en glansryker as 'n vel van wit emalje, en daar geen krieseltjie pittigheid en geen druppel bitter gal daarin is nie, begeer jy tog, arme gek, dat dit gelees word."

'n Skrywer wat reken dat sulke futlose soet versies gelees sal word, moet gerus maar weer 'n keer dink.

ONKONVENSSIONALITEIT EN KONVENSSIONALITEIT

Die inleidingsbrief tot die eerste bundel bied belangrike insigte in Martialis se opvatting oor die epigram. Dit lewer eensyds getuigenis van die digter se onkonvensionaliteit, andersyds weer van sy konvensionaliteit.

Hy is onkonvensioneel in dié sin dat hy afwyk van die digters van weleer (waarskynlik word gesinspeel op Catullus en Lucanus) se praktyk om mense - ook vername mense - op die naam te noem en hulle te konfronteer. Daarenteen word sy verse gekenmerk deur *temperamentum*, en selfs nie die geringes en swakkes sou kon kla dat hulle deur hom in hul eer aangetas is nie. Elders (10.33.10) stel hy dit nog aforistieser: sy projek is om persone te spaar, maar om oor vergrype te spreek: *parcere personis, dicere de vitiis*. Ook 5.15.1-4 en 7.12.3-4 is hier ter sake. In die lig hiervan is dit miskien te verstane waarom daar - in vergelyking met byvoorbeeld die onthutsheid en toorn van 'n Juvenalis - so min *ira* in Martialis se gedigte bemerk is (kyk Anderson 1970).

Konvensioneel is hy in dié sin dat hy geen verskoning aanbied vir die ruwe taalgebruik van sy epigramme, vir die *lasciva verborum veritas* nie. Hy sou verskoning gevra het as die voorbeeld syne was, maar dit is nie. Sy voorgangers, digters soos Catullus, Marsus, Pedo en Gaetulicus, en trouens elkeen wie se werk deurgelees word, het hulle die taal van die epigram laat welgeval. Diegene wat nie daarmee verlief neem dat kaalkop Latyn gepraat word nie, moet liefis nie verder as die inleidingsbrief of selfs die titel van die werk lees nie. Hierdie beroep op gesag, op die praktyk in die literêre tradisie, kom my taamlik defensief voor, maar die digter is nie altyd so apologeties nie. Dit kan selfs 'n geval wees van "give the public what the public wants"; want daar is 'n bepaalde wet vir skertsende gedigte neergelê:

ne possint, nisi pruriant, iuvare.

(1.35.11)

"dat dit nie kan plesier, tensy dit prikkel nie."

In dieselfde gedig waarin hierdie wet neergelê is, verweer die digter hom teen ene Cornelius se aanklag dat sy verse *parum severos* is en nou nie juis die leesstof is wat 'n onderwyser in die skool sou voorlees nie. Die argumente wat die digter aanvoer in sy verweer is gewoon dat oordrewe erns nie by die epigram pas nie, en dat 'n seksuele tematiek daarin tuishoort. Die kritikus moet tog nie sy speelse verse wil kastreer nie!

In hierdie verband kan gewys word op die insiggewende studie van Gaffney (1976). Hy het aangetoon dat Martialis by vele geleenthede sy eie kunsbeoefening met verwysing na die mimiek (eienaardig genoeg 'n nie-verbale kunsvorm) toegelig het. Mimiek was baie gewild in Rome, veral onder die laer stande, waarskynlik onder meer as gevolg van die sterk seksuele tematiek daarvan.

Die digter gee dan ook blyke daarvan dat by bewus is dat die epigram 'n genre is wat 'n bepaalde soort leser verg. Sonder om in besonderhede op hierdie omvangryke tema in te gaan,¹³ kan gestel word dat, aangesien Martialis se epigramme volgens sy eie tipering daarvan gekenmerk word deur *licentia* en *lascivia*, dit glad nie bedoel is vir die persoon wat *nimum gravis* of al te fatsoenlik is nie. Die digter is dan ook haastig om 'n onderskeid te tref tussen sy eie moraal, en dié wat in sy geskrifte tot uiting kom. In 'n vers wat gerig is aan keiser Domitianus (wat in 85 n.C. die amp van lewenslange *ensor* aanvaar het en 'n

---

¹³ Vir 'n inleidende verkenning daarvan, kyk Best 1969.

groter belangrikheid daaraan toegeskryf het as tevore (Cary & Scullard 1975:410)), laat hy hom soos volg uit:

innocuos censura potest permittere lusus:
lasciva est nobis pagina, vita proba.

14
(1.4.7-8).

"'n Sensor kan skadelose geskerts toelaat:
losbandig is my geskrif, my lewe deugdelik."

Die voorafgaande uiteensetting van die kenmerke van die epigram neig baie sterk in die rigting van 'n onderskrywing van die tradisionele opvatting van die epigram as 'n *genus humile*. So 'n uiteensetting vertel egter nie die volle verhaal van Martialis se opvatting oor sy gekose genre nie. Voordat die res van hierdie verhaal vertel word, bespreek ek eerstens as aanloop daartoe die inleidingsbrief tot die tweede boek van die *Epigrammaton Libri*.

RES RIDICULA?

Van die inleidingsbriewe wat Martialis as voorredes tot vyf van sy twaalf bundels Epigramme toegevoeg het, word die belangrikheid van die inleidingsbrief tot boek twee vir 'n beter insig in die *ars poetica* van Martialis en spesifiek die kwessie van die genrehiërargie gewoonlik nie hoog aangeslaan nie.

White (1974:58) vind hierdie brief 'n eenaardige teks, ten diepste omdat dit volgens hom 'n dedikasie is wat sy eie aard misken: "It is odd that we should nevertheless find the book prefaced by a letter to Decianus, however short. The explanation, I believe, is that the letter to Decianus was originally just a private letter, not intended to form part of the text of the second book, but that Martial set it in its present place, without revision, or concern for self-consistency." Terwyl ek White gelyk gee dat dit 'n eenaardige brief is, is ek van mening dat dit 'n betekenisvolle teks is, juis omdat die digter hier versigtig 'n onderwerp aanroer wat blyk 'n belangrike probleemkompleks in sy oeuvre te wees.

In hierdie kort brief rig Valerius Martialis hom tot sy vriend Decianus. Die outeur stel hom onmiddellik in die posisie van sy geadresseerde en in direkte rede skets hy, by monde van Decianus, dié se reaksie op die feit dat 'n bundel epigramme van 'n inleidingsbrief vergesel gaan. *Quid nobis ... cum epistula?* wil hy sommer dadelik weet. Dit blyk dat hy glad nie gelukkig is daarmee dat 'n bundel epigramme 'n dekbriefform het nie. Hy ryg dan ook 'n hele rits besware in. In die eerste plek kan so 'n brief niks sê wat die digter nie in versvorm kan sê nie. Tweedens pas 'n brief nie by die spesifieke genre nie. Terwyl die tragedie en komedie 'n *epistula* (natuurlik in die vorm van 'n proloog) toelaat, is dit te verstaan omdat hierdie genres na hul aard nie direk vir die outeur kan spreek nie. Met epigramme is dit anders gesteld, omdat hulle self 'n brief kan uitmaak. Decianus se argument is literêr-teoreties van aard, met klem op die tipe genre wat ter sprake is: *epigrammata curione non egent*. Daarna waarsku Decianus vir Martialis om nie 'n *res ridicula* aan te vang deur op 'n verhoog 'n karakter in te bring wat in 'n toga rondspring en dans nie. Die beeld is goed gekies, want dit bring die ongerymdheid wat Decianus aanvoel mooi na vore. Dit wat styf en formeel is (soos die toga) pas nie by dit wat

---

¹⁴ Of hierdie splitsing van lewe en literatuur bloot 'n konvensionele apologie is, soos wat ons dit meermale by erotiese digters aantref (kyk byvoorbeeld Catullus 16.3-6) en of dit nou meer substansiële van aard is, is 'n ope vraag. Dit is in elk geval ter sake vir die vraag oor die eenheidsproblematiek wat tans so aktueel in Martialis-studies is.

spontaan en uitgelate is (soos 'n danser) nie. Erns en uitgelatenheid rym nie. Overgesetsynde: in 'n informele loslit genre soos die epigram is daar geen plek vir die formaliteit van 'n inleidingsbrief nie. 'n Laaste beswaar van Decianus - netjies uitgedruk in 'n metafoor uit die kader van die skouspele - is dat 'n brief maar 'n power wapen teen die kritici is. Na hierdie reeks argumente gee Martialis vir Decianus gelyk, alhoewel hy vroeër van plan was om nog 'n veel langer brief te skryf. Danksy Decianus sal die lesers nou nie moeg by die eerste bladsy van die bundel uitkom nie.

Die belangrikheid van hierdie brief is myns insiens daarin geleë dat dit in gedramatiseerde vorm die kwessie rondom die genre-hiërargie aansny. Alhoewel die rolspeler Martialis sy gedramatiseerde gespreksgenoot Decianus gelyk gee dat 'n inleidingsbrief nie by 'n bundel epigramme tuishoort nie, maar slegs by die formeler of sogenaamde hoër genres, moet nie uit die oog verloor word nie dat die bundel niesteenstaande die "instemming" nogtans van so 'n brief vergesel gaan! By oorweging van die vraag of hierdie instemming met 'n knippie sout geneem moet word, is dit goed om in gedagte te hou dat die digter nog verskeie kere na die tweede bundel 'n inleidingsbrief aan sy latere *libelli* toegevoeg het.

DIE ANDER KANT VAN DIE MUNT

Dat Martialis nie volstaan het by die geykte opvatting oor die epigram as 'n mindere genre nie, kan aan die hand van 'n hele aantal tekste geïllustreer word.

'n Sleutelgedig in hierdie verband is 4.49:

Nescit, crede mihi, quid sint epigrammata, Flacce,
qui tantum lusus illa iocosque vocat.
ille magis ludit qui scribit prandia saevi
Tereos aut cenam, crude Thyesta, tuam,
aut puero liquidas aptantem Daedalon alas,
pascentem Siculas aut Polyphemon ovis.
a nostris procul est omnis vesica libellis,
Musa nec insano syrmate nostra tumet.
'illa tamen laudant omnes, mirantur, adorant.'
confiteor: laudant illa sed ista legunt."

"Glo my, hy weet nie wat epigramme is nie, Flaccus,
wat dit bloot speletjies en grappe noem.
Hy is eerder aan die speel, wat die eetmale van die woeste Tereus
of jou dis beskrywe, wrede Thyestes,
of vir Daedalus wat deurskynende vlerke aan sy seun vasheg,
vir Polyphemos wat sy Siciliëse skape laat wei.
Alle opgeblasenheid is ver verwyderd van my bundels,
en my Muse doen haar nie met 'n lang gewaad belangrik voor nie.
'Maar almal prys, bewonder en bring hulde daaraan.'
Ek erken dit: hulle prys daardies, maar hulle lees dié."

Iemand wat epigramme vir blote spel en skerts aansien, begryp hiervolgens glad nie wat epigramme is nie. Veel meer van 'n speletjie is die tipiese temas van die tragedie en die pastoraal. Daar is geen opgeblasenheid in sy epigramme nie. Op die geadresseerde, Flaccus, se beswaar (netjies asundeties uitgedruk) dat mense die verhefener genres prys, bewonder en vereer, gee die digter hom geredelik gelyk: dit is so dat mense daardie temas (in die betrokke genres) prys, maar dit wat hulle lees, is epigramme.

Die gedig is om 'n hele aantal redes beduidend. Eerstens kontrasteer die digter hier die epigram en die verhewener genres nie bloot by implikasie nie, maar eksplisiet. Tweedens weerspreek hy hier sy eie tipering van sy epigramme as *lusus* en *ioci*. Versreël 9 (*'illa tamen laudant omnes, mirantur, adorant'*) is tekenend daarvan dat sodanige mitologiese temas (Tereus, Thyestes, Icarus en Daedalus, Polyphemus ens.) wel in openbare estimasie hoër prestige geniet, maar in die "pointe" in die slotreël keer die digter Flaccus se beswaar netjies om. Grootse (mitologiese) temas is wel beklee met prestige, maar "the proof of the poem lies in the reading".

Ietwat anders lê die saak in 8.3. Hier, vroeg in sy agtste bundel, konfronteer die digter sy Muse. Ses of sewe bundels epigramme is reeds genoeg; sy roem as digter is volledig - so argumenteer hy. Thalia, die negende van die susters op Helicon en Muse van die epigram, neem nie genoeg hiermee nie. Sy wil weet wat hy in sy ledigheid sal aanvang:

'tune potes dulcis, ingrata, relinquere nugae?
dic mihi, quid melius desidiosus ages?
an iuvat ad tragicos soccum transferre cothurnos
aspera vel paribus bella tonare modis,
praelegat ut tumidus rauca te voce magister
oderit et grandis virgo bonusque puer?
scribant ista graves nimium nimiumque severi,
quos media miseros nocte lucerna videt.'

(8.3.11-18)

"Kan jy, ondankbare kêrel, die soete onbenullighede laat vaar?
Sê my, wat sal jy beter in jou ledigheid aanvang? Of staan dit jou aan
om die skoen wat pas by die komedie te verruil vir die stewel van die tragedie
of om in gelyke maat van bittere oorloë te basuin
sodat 'n opgeblase onderwyser jou met sy skor stem
voorlees en die lang meisie en goeie seun jou haat?
Laat die al te ernstiges en die al te strenges sulke verse skryf,
hulle vir wie die lamp teen middernag nog in hul ongelukkigheid aanskou."

Teenoor die *dulces nugae* word weer die tragedie (v. 13) en die epos (v. 15) gestel. Die verwytende vraag van die Muse of die digter nou werklikwaar wil hê dat 'n bombastiese skoolmeester met 'n hees stem sy werke moet voorlees en dat sy jeugdige lesers hom moet haat, dui terselfdertyd op die sosiale geïnstitutionaliseerdheid van die verhewe genres, in teenstelling met die epigram wat bloot sy lesers wil behaag. Daarom gee Thalia die digter goeie raad: hy moet sulke geskifte maar vir die al te ernstiges laat, vir diegene wat laatnag nog by lamplig aan die werk is.

Die gedig eindig met dié versreëls:

at tu Romano lepidos sale tinge libellos:
agnoscat mores vita legatque suos.
angusta cantare licet videaris avena,
dum tua multorum vincat avena tubas.

(8.3.19-22)

"Maar tint jy jou oulike boekies met Romeinse pittigheid:
laat die lewe van sy gewoontes leer en daarvan lees.
Dit mag lyk of jy met 'n skraal fluit sing,
solank jou fluit maar die trompette van vele oortref."

Die hele slotgedeelte van 8.3 roep vir my eggo's van Vergilius op. Sover dit die afraaiing daarvan om groter genres aan te pak aangaan, herinner dit aan die inleidingsgedeelte van die sesde herderslied (*Ecloga* 6.1-12). Daar het die herdersanger die begeerte om *reges et proelia* te besing, iets wat 'n klaarblyklike verwysing na die epos is. Dit is Apollo wat hom aan die oor pluk en daarop wys dat 'n herdersanger sy skape vet, maar sy liedjie maer moet hou. Daar moet in hierdie verband nie uit die oog verloor word dat Thalia ook die Muse van die pastorale poësie was nie. In plaas van die *tristia ... bella* besing die digter eerder sy Muse met 'n skraal rietfluit (*tenui ... harundine*). Benewens die ooreenkomste is daar natuurlik ook verskille tussen die passasies. Terwyl die Vergiliaanse passasie primêr 'n *recusatio* is (dit wil sê 'n beleefde manier waarop die digter homself daarvan verskoon om groot en magtige figure (*in casu Varus*) te besing, staan die digter se gewildheid by sy lesers in die Martialis-gedeelte op die voorgrond.

Ook in die twee slotkoeplette van Martialis 8.3 klink Vergiliaanse eggo's mee. Eerstens roep die negentiende versreël (*at tu Romano lepidos sale tinge libellos*) assosiatief Anchises se beroemde woorde aan Aeneas in die onderwêreld op, wanneer hy die taak van die Romein soos volg formuleer:

tu regere imperio populos, Romane, memento
hae tibi erunt artes - pacique imponere morem,
parcere subiectis et debellare superbos.

(*Aenets* 6.851-854)

"Jy, Romein, moet onthou om die volkere met gesag te regeer
- hierin sal jy uitmunt - en om die gewoonte van vrede te vestig,
om onderworpenes te spaar en die trotsaards heeltemal te oorwin."

Indien hierdie assosiasie steekhou is die opvallende dat die epigramdigter in sy vers die pose van 'n epospreker aanneem, en dan in 'n konteks wat nie ironies van aard is nie. Dit is wel so dat daar 'n groot kloof bestaan tussen 'n oproeping tot regering en die vestiging van orde enersyds en 'n oproep tot die lewendige humor van bundels epigramme andersyds, maar dit blyk dat die krag van 'n klein genre nie onderskat mag word nie. Dit mag wel lyk of die epigramdigter sing, begelei deur 'n skraal fluit (*tenui ... avena*), maar klein en groot is ruimtelike begrippe; dit sê nog niks oor kwaliteit nie. Die skraal fluit kan oor die trompette seëvier.

Iets soortgelyks tref ons in 9.50 aan, waar Gaurus gewaarsku word dat om 'n omvangryke epos te skryf, nie van jou 'n groot man maak nie. Eweneens beteken die feit dat 'n digter hom met 'n kortvorm besig hou, nie dat sy intellek of talent klein is nie:

Ingenium mihi, Gaure, probas sic esse pusillum,
carmina quod faciam quae brevitatem placent.
confiteor. sed tu bis senis grandia libris
qui scribis Priami proelia, magnus homo es?
nos facimus Bruti puerum, nos Langona vivum:
tu magnus luteum, Gaure, Giganta facis.

(9.50)

"Jy, Gaurus, aanvaar dat my talent so onbeduidend is,
omdat ek verse maak wat deur hul bondigheid bekoor.
Ek erken dit. Maar is jy, wat in twaalf boekdele die grootse
oorloë van Priamus beskryf, nou 'n groot man?
Ek maak die seun van Brutus, ek maak Langon lewendig:
jy, Gaurus, maak in jou grootheid 'n Reus van klei."

Ook in die tiende boek keer die tema van die genre-hiërargie terug, en wel op dieselfde eksplisiete wyse as in 4.49. In hierdie gedig lewer die digter 'n skerp aanval op die tipiese temas van die tragedie en die pastoraal. Sullivan (1987:179) toon aan dat hier 'n toespeling is nie slegs op die temas van Aischylos, Sophokles en Euripides nie, maar ook op dié van Statius se *Thebais* (Parthenopaeus). Verder kom die pastoraal van Theocritus, die elegie van Propertius (Hylas), die *Metamorfoses* van Ovidius (Hermaphroditus) en selfs die Aleksandrynse poësie van Kallimachos en sy Romeinse eweknie Catullus onder skoot. Hier moet opgemerk word dat Martialis vir sekere van hierdie digters groot respek gehad het, soos byvoorbeeld vir Catullus. Waarteen die digter dit het, is die alewige bemoeienis met die mitologie. Wie hierdie temas lees, hou hom eintlik met niks anders as *monstra* besig nie. Dit is blote ydele spel, soos blyk uit versreël 7:

quid te vana iuvant miserae ludibria chartae?

"Waarom bekoor die ydele bespotlikhede van 'n armsalige geskrif jou?"

In versreëls 8 tot 10 volg drie versreëls wat werklik as programmaties en as 'n tipe literêre manifes beskou kan word:

hoc lege, quod possit dicere vita "meum est."
non hic Centauros, non Gorgonas Harpyiasque
invenies: hominem pagina nostra sapit.

(10.4.8-10)

"Lees dit, waarvan die lewe sou kon sê: 'Dit is myne.'
Hier sal jy nie Perdmense, nie Gorgone en Harpye
aantref nie: my bladsy is van die mens deurdrenk."

Wat die digter boei is nie die *monstra* (die *Centauri*, die Gorgone of die Harpye) nie, maar die mens self in sy konkrete situasie. Juis van die mens is Martialis se geskrifte deurdrenk. Hierdie versreëls moet saamgelees word met die vroeër aangehaalde woorde van Thalia:

at tu Romano lepidos sale tinge libellos:
agnoscat mores vita legatque suos.

(8.3.19-20)

"Maar tint jy jou oulike boekies met Romeinse pittigheid:
laat die lewe van sy gewoontes leer en daarvan lees."

Die epigram leen hom tot spot en satire, maar die *sal lepidus* is daar met 'n doel. Die noue inverbandstelling van die lewe met humor sal die aandagtige leser nie ontgaan nie. Die oproep dat die lewe moet kennis neem van sy sedes en gewoontes, volg onmiddellik op die oproep om oulike en gevatte boeke met Romeinse humor te tint. Waarvoor die digter hom beywer is 'n a-mitologiese uitbeelding waarin die mens en sy doen en late in die sentrum staan. Die tema van die genre-hiërargie (en Martialis se verset daarteen) word hier en elders gekoppel aan 'n afkeer van poësie met mitologiese temas.

Uitdrukings soos *agnoscat mores vita legatque suos* (8.3.20) en die slotreëls van 10.4 (*sed non vis, Mamura, tuos cognoscere mores/nec te scire, legas Aetia Callimachi*) dui moontlik daarop dat die digter 'n sekere sosiale of selfs morele funksie vir sy verse opeis en dat hy dit as 'n vorm van samelewingskritiek beskou. Allen (1970:351) merk in hierdie verband op dat die digter die epigram beskou as "significant poetry when it reports or reflects the life and spirit of the contemporary world." Sullivan (1987) het op sy beurt

(miskien ietwat oorsistematiserend) die gedagte dat Martialis 'n digter met 'n bepaalde sosiale visie was veel verder gevoer.¹⁵

Wat vir ons doel belangrik is, is dat die digter sy verset teen die genre-hiërargie koppel aan 'n reaksie teen mitologiese temas. In die verbygaan moet miskien opgemerk word dat afwysing van 'n behepthed met die mitologie nie sonder meer identies is met "realisme" nie. Martialis se veelgeprese realisme is myns insiens eerder 'n werklikheidsin wat wel deeglik verband hou met die eise van die genre, met sy neiging tot spot, oordrywing, verrassing, effekbejag en boweal 'n begeerte om te plesier. So beskou is die epigram nie sonder meer 'n spieël waarin die lewe dor realisties uitgebeeld word nie. Dit is soos 'n buigspieël, wat die mens meermale in sy verwringing toon. Die verwringing geskied op so 'n wyse dat die mens herkenbaar bly, maar hierdie herkenbaarheid is nie sonder meer gelyk te stel aan realisme nie.

TEN SLOTTE

Wanneer 'n mens die twee lyne probeer saamtrek (naamlik enersyds dié van die epigram as kleinvorm en andersyds as 'n genre wat glad nie so onbenullig is as wat die openbare mening sou wou hê nie) word jy gekonfronteer met die probleem van die integreerbaarheid van Martialis se uitsprake. Kan die bewustheid van die genre-hiërargie en die gedeeltes wat lyk op 'n onderskrywing daarvan hoegenaamd gerym word met die vernuwende opvatting oor die epigram as 'n beduidende literêre vorm?

By die oorweging van hierdie vraag moet opgemerk word dat die spreiding van die tersaaklike gedigte deur die twaalf bundels heen daarteen getuig dat die uiteenlopendheid van uitsprake toegeskryf kan word aan 'n sekere ontwikkeling wat die digter se opvatting met die loop van tyd ondergaan het.

Die verklaring van hierdie diskrepansie, waar die epigram nou as *genus humile* en dan weer as 'n besondere genre voorgehou word, kan waarskynlik soos volg verstaan word. Die digter was geensins onbewus daarvan dat daar in die samelewing waarin hy geleef en geskryf het, 'n opvatting bestaan het dat genres hiërargies georden is nie. Ook het hy onder geen wanindruk verkeer oor hoe laag die epigram op hierdie aansiensleer gestaan het nie. Vandaar sy vermelding van hierdie opvatting - wat die *opinio communis* in hierdie verband verteenwoordig het - en die aansluiting wat hy by geleentheid daarby vind.

Tog berus hy nie sonder meer by hierdie rangordening nie. Hy besef naamlik die moontlikhede wat hierdie vermalediede genre bied. In teenstelling met die mitologiese grootdoenery en bombasme van die sogenaamde verhewe literatuursoorte, is die epigram 'n genre wat die mens en wat hy aanvang in die sentrum stel: *hominem pagina nostra sapit* (10.4.10).

BIBLIOGRAFIE

- Adams, A.J. 1975. *The nature of Martialis epigrams*. Indiana: Univ. of Indiana. (Thesis - D.Phil.).
- Allen, W., Beveridge, M.J., Downes, W.J. *et al.* 1970. "Martialis; knight, publisher, and poet." *Classical Journal* LXV, 345-357.

---

¹⁵ Sy beskouing, dat Martialis, die literêre revolusionêre figuur 'n sosiale reaksionêr was, verdien 'n afsonderlike bespreking. Kyk veral Sullivan 1987:180-190.

- Anderson, W.S. 1970. "Lascivia vs. ira: Martial and Juvenal." *California Studies in Classical Antiquity* 3, 1-34.
- Barwick, K. 1959. *Martial und die zeitgenössische Rhetorik*. Berlin: Akademie-Verlag.
- Best, E. 1969. "Martial's readers in the Roman world" *Classical Journal*, 64, 208-212.
- Boyle, A.J. 1991. "Intellectual pluralism and the common pursuit: Ramus twenty years." *Ramus* 20(2), 113-122.
- Bramble, J.C. 1982. Martial and Juvenal, in: Kenney, E.J. & Clausen, W.N. (eds.), *The Cambridge history of Classical literature*. Cambridge: Cambridge University, 597-623.
- Cary, M. & Scullard, H.H. 1975. *A history of Rome. Down to the reign of Constantine*. London: Macmillan.
- Copley, F.O. 1969. *Latin literature; from the beginnings to the close of the second century A.D.* Ann Arbor: Univ. of Michigan.
- Friedländer, L. (red.) 1961. *M. Valerii Martialis Epigrammaton Libri*. Mit erklärenden Anmerkungen. Amsterdam: Verlag Adolf M. Hakkert.
- Garson, R.W. 1979. "Martial and his craft." *Prudentia* XI, 7-13.
- Gaffney, G.E. 1976. Mimic elements in Martial's *Epigrammaton Libri XII*. (Thesis - Ph.D.).
- Grant, M. 1958. *Roman literature*. Penguin Books.
- Harrison, G.W.M. 1975. "Martialis 1901-1970." *Lustrum* 18, 300-337.
- Holzberg, N. 1986. "Neuansatz zu einer Martial-Interpretation." *Würzburger Jahrbücher für die Altertumswissenschaft* XII, 197-215.
- Holzberg, N. 1988. *Martial*. Heidelberg: Carl Winter.
- Nixon, P. 1963. *Martial and the modern epigram*. New York: Cooper Square.
- Ogilvie, R.M. 1984. *Roman literature and society*. Penguin Books.
- Parker, G. 1991. *The prose prefaces of Martial and Statius: a study in literary purpose*. Cape Town: UCT.
- Plass, P. 1985. An aspect of epigrammatic wit in Martial and Tacitus. *Arethusa* 18, 187-210.
- Quinn, K. 1969. *The Catullan revolution*. Cambridge: W Heffer & Sons.
- Ross, D.O. (Jr.) 1969. *Style and tradition in Catullus*. Cambridge Massachusetts: Harvard University Press.
- Russell, D.A. 1981. *Criticism in Antiquity*. Berkeley: University of California Press.
- Shackleton Bailey, D.R. (red.) 1990. *Martialis Epigrammata*. Stuttgart: Teubner. (Bibliotheca Scriptorum et Romanorum Teubneriana).
- Starr, R.J. 1987. The circulation of literary texts in the Roman world. *Classical Quarterly* 37(1), 213-223.

- Stephan-Kühn, F. 1983. Aspekte der Martial-Interpretation. *Der Altsprachlich Unterricht* 26(4), 22-48.
- Sullivan, J.P. 1985. Martial's life and works, in: Sullivan, J.P. & Whigham, P. (eds.). *Epigrams of Martial; Englished by divers hands*. Berkeley: Univ. of California.
- Sullivan, J.P. 1987. "Martial." *Ramus* 16, 177-191.
- Sullivan, J.P. 1991. *Martial: the unexpected classic. A literary and historical study*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Van Gorp, H. 1992. *Lexicon van literaire termen*. 4de herziene en vermeerderde druk. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- White, P. 1974. "The presentation and dedication of the Silvae and the Epigrams." *The Journal of Roman Studies* LXIV, 40-61.
- Williams, G. 1978. *Change and decline. Roman literature in the early empire*. Berkeley: University of California Press. (Sather Classical Lectures, 45).

PHILOLOGICAL HUMOUR

Plato on fishing

So we will now, without more delay, direct our address to the young people, couching it in the language of pious wish: Our prayer, beloved, is that you may never be smitten with the lust or passion for sea-fishery, for angling or any taking of the creatures of the waters, or for the use of weels, by which the slothful hunter's work is done for him equally whether he wakes or sleeps.

Laws VII 823e

(Translation by A.E. Taylor)